

1923 . – № 1; Порфирій Демущий // Етнографічний вісн. ВУАН. – К., 1928.; Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // Зб. Музею діячів наук. та мистец. України.–1930.– Т.1; 3.Голоса українських песен, изданные М.Максимовичем / Аранж. А.Алябьева.– 2-е изд. – М.:Музгиз. – 1961. – С 165.; 4.Квітка К. Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем // Етнографічний вісн. ВУАН. – К., 1926; Квітка К. Українські пісні про дітозгубницю // Етнографічний вісн. ВУАН. – К., 1926.; 5. Франко І. Студії над українськими піснями / Упорядк. М.Т. Яценка – Твори у 50 т. – К., 1982.– Т.42.;6. Драгоманов М. Отзвук рыцарской поэзии в украинских народных песнях // Записки Юго-Западного отделения Российского императорского географического общества: В 2 т. – К., 1875. – Т.2; Азадовский М. История русской фольклористики: В 2 т. – М.: Учпедгиз, 1963. – Т.2 Русская фольклористика во второй половине XIX в. и в начале XX в.; Квитка К. О напевах украинских правобережных песен, приуроченных к старым праздникам зимнего солнцеворота /рукопись/. – Ін-т мистецтвознавства та фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАНУ.– Ф.14-2. – Од. зб. 196. – Арк. 75.; 7. Квітка К. Первісні тоноряди // Первісне громадянство і його пережитки на Україні. – К., 1926. – Вип. 3.; 8. Квітка К. Вибрані статті: В 2 ч. Ч.ІІ. Фольклористичні праці / Упорядк., комент. А.Іваницького. – К.: Муз. Україна, 1986; 9. Квитка К. Народная музыка славян // Избр. тр.: В 2 т. / Сост. и комент. В.Л.Гошовского. – М.: Сов.композитор, 1971. – Т.1.;10. Завальнюк А. Видатний збирач народної пісні // Зоряна криниця. – 2000. – 29 січня. – С.15.; 11. Франко І. Названа праця; 12.Квітка К. В справі досліду народної музики неукраїнських елементів людності УРСР // Бюлетень етнографічної комісії УАН. – К., 1929. – №11. – С. 58-59.;13. Франко І. Названа праця; Завальнюк А. Названа праця; Бюлетень етнографічної комісії УАН. – К., 1927. – №3; 14.Дей О. Українська народна балада. – К.: Наук.думка, 1986; 15.Франко І. Названа праця; Завальнюк А. Названа праця.; 16.Квитка К. Общие вопросы фольклористики // Избр. тр.: В 2 т. (сост. и комент. В.Л. Гошовского). – М.: Сов. композитор, 1973. – Т. 2; 17. Квітка К. Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем // Етнографічний вісн. ВУАН. – К., 1926; Квітка К. Українські пісні про дітозгубницю // Етнографічний вісн. ВУАН. – К., 1926. – С.7; 19.Фанагин А. Русская народная песня. – Пг.: Академия, 1923. – 96 с.; 20. Квитка К. Общие вопросы фольклористики // Избр. тр.: В 2 т. (Сост. и комент. В.Л. Гошовского). – М., 1971. – Т. 2. – С.61-71; 21.Франко І. Названа праця. – С.8.; 22. Квитка К.В. Коментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 / рукопись/. – Ін-т мистец., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф.14 – 2, од. зб. 62, 62-а, 62-б. – С. 86-88; 23. Квитка К. Иван Франко как исполнитель народных песен /рукопись/. – Центр. Музей. муз. культуры РФ им. М.И Глинки. – Ф.275. – Спр. 72, 73. – Арк.72. –61 с. приложени.

І.Б. Гавліч

КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ – ЛІДЕР КООПЕРАТИВНОГО РУХУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В КІНЦІ ХІХ –НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Кость Левицький – визначний український політичний та громадський діяч Східної Галичини, юрист і публіцист, доктор права, почесний член НТШ і «Просвіти», кооператор. Він народився 18 листопада 1859 р. у сім'ї священика в Тисмениці. Університетську освіту здобув у Відні та Львові, де одержав ступінь доктора права. Був послом до австрійського парламенту і галицького сейму, головою Українського клубу у віденському парламенті і галицькому сеймі. К. Левицький відіграв визначну роль у національно-державному визволенні Східної Галичини: у 1914р. він очолив Українську Головну Раду у Львові, в листопаді 1918 року став першим головою уряду ЗУНР. Понад 50 років невтомно працював для розвитку усієї української кооперативної організації в Східній Галичині.¹

Економічна діяльність Костя Левицького все ще потребує серйозного дослідження, незважаючи на те, що його постать не залишилася поза увагою українських істориків, та вони більше уваги приділяли його громадсько-політичній роботі. Окремого ґрунтовного дослідження про внесок Костя Левицького у суспільний розвиток краю і досі не має. Праці сучасників присвячені загальному кооперативному рухові Східної Галичини, в яких згадується діяльність Костя Левицького у сфері економіки, належать Іллі Витановичу - «Історія українського кооперативного руху» (Нью-Йорк, 1964 р.), С.Бородаєвському - «Історія кооперації» (Прага, 1925 р.), Карлу Коберському - Буквар кооперації (Львів, 1939 р.). Сучасні вітчизняні дослідники: Таїсія Гелей, Ірина Василик та ін. більш детально висвітлюють кооперативну діяльність К.Левицького. Неопубліковані відомості про економічну діяльність Костя Левицького ми також знаходимо у фондах архівів міста Львова й тогочасній пресі.

Отже, беручи до уваги недостатню наукову розробку теми, метою даної статті є аналіз місця і ролі Костя Левицького у становленні та розвитку кооперативного руху Східної Галичини в кінці ХІХ-го на початку ХХ ст. Авторка ставить перед собою такі завдання:

- проаналізувати праці Костя Левицького на економічну тематику і визначити їх вплив на розвиток кооперації Східної Галичини в кінці XIX – на поч. XXст.;
- визначити внесок Костя Левицького у заснування ряду важливих економічних організацій Східної Галичини;
- охарактеризувати діяльність найвпливовіших кооперативних організацій краю, участь в яких брав К.Левицький.

Юрист за професією, Кость Левицький відомий як один з активних діячів просвітницького руху та організації кооперативної справи у Східній Галичині в кінці XIX – на початку XXст. Він дійсний член товариства «Просвіта», яке виникло у Львові в 1868 р. і відіграло важливу роль у піднесенні українського народу з духовного та економічного занепаду. Спочатку Кость Левицький був секретарем головного відділу, а потім очолював різні секції «Просвіти». Саме з його ініціативи «Просвіта» у 1891 році змінила свій статут і була перетворена з просвітницького в просвітницько-економічне товариство. За новим статутом, автором якого став К. Левицький, місцеві осередки «Просвіти» мали створювати при читальнях шпихліри (склади для збереження зерна), рільничо-господарські та промислові спілки, крамниці на спільний рахунок, де члени громади могли б придбати дешевий та добрий товар; старатися створювати власні каси позичкові та каси ощадності, а також допомагати своїм членам під час закупівлі насіння, машин і сільськогосподарського знаряддя та відшукувати для них джерела заробітку (§ 50 Статуту)².

За задумом К.Левицького, на основі «Просвіти» необхідно було створити мережу просвітницьких, економічних організацій, домогтися для них фінансової допомоги з державної скарбниці так, як тоді отримували польські станові і економічні організації. Він плідно працював на посаді заступника товариства «Просвіта», а у 1907 році увійшов до складу господарської комісії, метою якої було піднесення економічного добробуту руського народу. Комісія успішно займалася організацією господарсько-промислових галузей, які потребували допомоги, зокрема, молочарських спілок домашнього промислу.

У 1912 році при читальнях «Просвіти» існувало 540 крамниць і 236 дрібних позичкових кас.³

З теорією та практикою кооперативного будівництва Кость Левицький знайомив широке коло читачів за допомогою своїх підручників, посібників, популярних брошур, які видавало товариство «Просвіта»: «Що має робити «Просвіта» на основі нового статуту» (1892 р.), «Про шпихліри та крамниці» (1893 р.), «Про сільські каси позичкові і щадниці» (1894 р.), «Власна поміч» (1899 р.) тощо. Також він активно співпрацював з такими часописами, як «Життя і право», «Часопис правничий і економічний», «Діло», «Батьківщина», «Економіст», «Господарсько-кооперативний часопис», «Кооперативна республіка» та ін.⁴

Так у книзі «Про шпихліри і крамниці», виданій у 1893 році, К. Левицький пояснює, що «шпихліри – це є громадська безпека при будь-якій загрозі і зарада на голод в тяжких роках. А крамниці по селах – це можливість нового заробітку для людей і джерело багатства для народу.» У ній він детально розповідає, як утворювати шпихліри і крамниці, вести торгівлю та ін.⁵

У книзі «Про сільські каси позичкові і щадниці» (1894 р.) Кость Левицький у першому розділі «Яких позичок треба нашому хліборобові і ремісникові» пише про два види позичок, які є необхідні хліборобам і ремісникам: на кредит (довіру) особистий, який можна виплатити в короткий час і позички іпотечні (на ґрунт), більші, які б вони виплачували протягом довшого часу. Для перших позичок, говорить Кость Левицький, «нам необхідні каси позичкові по громадах, а для других – селянський банк, який повинен займатися оформленням кредитів для хліборобів, ремісників і промисловців.» У другому розділі «Яких нам потрібно кас позичкових по громадах», автор говорить, що найбільш відповідні є каси позичкові громадські при читальнях «Просвіта» або товариства кас позичкових «Власна поміч». А щоб робота таких позичкових кас могла краще розвиватися, щоб вони могли в потребі мати необхідний кредит, «нам необхідно утворити Краєве Стоваришення Кредитове у Львові, як у столиці краю, яке могло б також займатися справами кредиту іпотечного для меншої посілості і тим способом було би нашим банком селянським.» Першочергова мета позичкових кас, на думку автора, – піднесення добробуту хліборобського через здоровий і дешевий кредит.⁶

У 1904 році вийшла друком книжка «Про нові спілки господарські. Як їх закладати і вести». Її мета – навчити селян організовувати сільські райфайзенки, а існуючі сільські каси оберігати від примусового підпорядкуванням Повітовим Радам.⁷

Кость Левицький був не лише теоретиком, а й практиком, про що свідчить його участь у заснуванні низки важливих економічних установ Східної Галичини. Однією з таких економічних організацій була «Народна Торгівля» – перший на західноукраїнських землях споживчий кооператив,

заснований в 1883 році у Львові. Співзасновником цієї організації і автором статуту був Кость Левицький. Діяльність її спочатку зводилась лише до підтримки української приватної торгівлі. Та вже у 1907 р. вона перетворюється на спілку українських споживчих кооперативів. Ініціаторами виступили К. Левицький, Р. Залозецький, А.К. Пеленський, М. Галущинський та ін. Їхніми стараннями «Народна Торгівля» в 1907 р. змінює свій статут і перебудовується на «Красвий Торговельний Союз». Згідно з новим статутом, розробленим К. Левицьким, вона мала організовувати торгові кооперативи, перевіряти їх діяльність і бути для них головною організацією. У 1912 році вона підтримувала торгові відносини із 831 крамницею, читальнями, громадськими й українськими приватними установами, а перед Першою світовою війною мала 19 власних великих крамниць у галицьких містах.⁸

На західноукраїнських землях відчувалася гостра потреба вигідного кредиту для сільського та міського населення, щоб визволити його з лихви і створити фінансові умови для розвитку нових господарських організацій. Українському громадянству потрібні були власні кредитні установи. Тому в кінці XIX – на початку XX ст. в Сх. Галичині утворюються перші українські банки і економічні товариства. У 1892 році у Львові було засновано «Товариство взаємних забезпечень від вогню, крадіжки та взлому «Дністер». Його засновниками були відомі українські громадсько-політичні діячі К. Левицький, В. Нагірний та С. Федак. Мета створення товариства – «матеріальна допомога його членам шляхом прийняття осаджень та видачі позик.» Але фактично це товариство було спілкою взаємного страхування при пожежі, причому, воно мало чисто кооперативний характер. Членом його могла бути кожна особа, яка внесла не менше один пай в 50 крон і 2 крони вступних. Позики видавалися членам товариства лише під заставу майна, яке було застраховане в товаристві. Товариство «Дністер» почало швидко розвиватись. На 1 січня 1909 року в товаристві було більше 5223 членів з 6067 паями.⁹

У 1894 році виникла потреба створення банку, який отримав таку ж назву – «Дністер». Ці дві установи поєднувало спільне правління та наглядова рада. Почесним членом обох товариств став митрополит А.Шептицький. Головною метою цих установ було піднесення добробуту українського селянства, промисловості і торгівлі.¹⁰

У 1898 році з ініціативи К. Левицького, С. Федька та Я. Кулачковського – керівників страхового товариства «Дністер» - утворився Крайовий союз кредитовий (далі - КСК) – перший західноукраїнський кооперативний союз, який об'єднав і підпорядкував собі значну частину українських кредитних кооперативів. 25 вересня 1896 року на засіданні його наглядової ради було вирішено доручити дирекції «щоб взяла на себе почин до заснування «Союзу задаткових товариств», а через 2 роки спеціальні збори ініціаторів схвалили статут спілки і обрали «Комітет основателів» у складі Я. Кулачковського, К. Левицького та С. Федька. Його перші загальні збори відбулися 8 грудня 1898 року на підставі статуту, який склав Кость Левицький. Із доповіді на зборах К. Левицького відомо, що на той час товариство складалося із 113 членів, з них тільки 17 – задаткові товариства, решта – фізичні особи. Пайовий капітал КСК становив лише 3771, 52 крони, на заощадження планували виплачувати дивіденди у розмірі 4,5 % від внесеної суми, позики надавати під 5,5 % , а для фізичних осіб – під 7 %. Збори обрали керівні органи Союзу: Надзірну Раду, контрольну комісію та дирекцію. Головою надзірної ради став Г. Кузьма, начальним директором – К. Левицький.¹¹

За статутом цей союз був Центральним банком, він мав право видавати позики, приймати внески й одночасно міг проводити ревізії в товариствах, що перебували з ним у ділових стосунках. Власний капітал Союзу складався з паїв по 50 крон кожний. Члени Союзу могли мати й кілька паїв, і в залежності від їх кількості вони набували на Загальних Зборах більших прав. Так, хто взяв один пай, мав 1 голос, хто 10 паїв – 2 голоси, хто 50 – 3 голоси. Членами союзу могли бути не лише товариства, але й приватні особи.

Вже через рік після заснування КСК об'єднавав 258 членів, з них 28 кооперативів (11%), а згодом щорічно збільшував відсоткову частку кооперативів порівняно з кількістю всіх членів.¹²

До 1903 року організаційним центром української кооперації в Галичині був КСК, який водночас був центральною касою і перевіряв діяльність усіх членських кооперативів. Але в 1903 році австрійське міністерство видало закон про обов'язкову ревізію кооперативів, зареєстрованих на підставі закону 1873 року. КСК, як центральній касі, було важко виконувати загальноорганізаційну роботу та вести діяльність, пов'язану із постійними ревізіями кооперативів. Тому К. Левицький написав статут окремої ревізійної установи, яка була б також провідним ідейно-організаційним центром усієї української кооперативної організації в Східній Галичині. Представники центральних і деяких львівських кооперативних організацій на нараді 4 грудня 1903 р. ухвалили цей статут і

24 грудня 1903 року подали його на затвердження галицькому намісництву. 18 січня 1904 року влада підтвердила право на заснування «Крайового Союзу Ревізійного».¹³

Його перші загальні збори відбулися 25 березня 1904 року. У них взяли участь представники 22 союзних кооперативів. За статутом, КСР повинен був дбати про розвиток союзних кооперативів, перевіряти їх діловодство, збирати і проголошувати статистичні дані про їх діяльність та видавати інструктивно-ідеологічний часопис і відповідну літературу. Члени цієї установи (тобто кооперативи) повинні були виплачувати 20 крон вписового і щорічний внесок, який ухвалювався загальними зборами союзу. Кооперативи-члени Союзу зобов'язувалися вести свою діяльність згідно з вказівками Союзу. Кооперативи мали право і обов'язок посилати своїх делегатів на загальні збори Союзу, які вибирали його голову і 12 членів Ради на один рік. Рада Союзу вибирала заступника голови, секретаря, касира й контролера, приймала кооперативи в члени Союзу, вела впродовж року усі справи, пов'язані з діяльністю кооперативів. Першим і незмінним до 40-х років головою ради КСР був Кость Левицький. У 1914 році КСР об'єднував 609 кооперативів.

Заснування КСР дозволило, з одного боку, розгорнути активну планову наукову, пропагандистську та організаційну діяльність, спрямовану на розгортання українського кооперативного руху в краї і об'єднати для цього зусилля майже всіх українських громадських та господарських інституцій, що існували у цей період, а з іншого боку, дало можливість КСК спрямувати свою працю на розбудову та економічне і організаційне зміцнення кредитної кооперації українців, оскільки він передав КСР усі контрольні та організаційні функції щодо української кооперації. А справу парцеляції (поділу землі на дрібні ділянки – парцели) КСК передав новоутвореному з його ж ініціативи в 1907 році парцеляційному товариству «Земля», яке також контролював Кость Левицький.¹⁴

Справи іпотечного кредиту (іпотека – застава нерухомого майна, будівлі чи землі для отримання в банку, інших фінансових організаціях довгострокового кредиту), взяло на себе новостворене в 1909 році акційне товариство «Земельний Іпотечний Банк». Одним із співзасновників товариства був голова КСК Кость Левицький. Цей банк був основним джерелом кредиту для західноукраїнських торговельних і виробничих сфер. Він фінансував Крайовий Союз Кредитовий, народну торгівлю, українські ощадні каси, Крайовий Ревізійний Союз тощо. У 1912-1913 рр. вклади населення у нього становили 1,7 млн. крон.¹⁵

Ще однією великою економічною організацією Східної Галичини, головою ради директорів якої був Кость Левицький, стала львівська страхова компанія «Карпатиця». Її завданням було «вести безпечення на випадок смерті, забезпечення дожиттєві або мішані і забезпечення на ренти, включаючи або виключаючи інвалідність за виплаченням одноразової або річної премії». У статуті, який розробив Кость Левицький, чітко вказувались права і обов'язки зборів, ради, дирекції, а також застереження і поради, що робити в різних невивідних економічних ситуаціях. На початку 1918 року товариство «Карпатиця» мало біля 60 000 крон власного капіталу.¹⁶

Отже, Кость Левицький був автором і співавтором багатьох статутів різних економічних товариств, їхнім співзасновником та членом керівних органів. Юридична освіта допомагала йому здійснювати кооперативну роботу, спираючись на міцну правову основу. Разом із своїми однодумцями він вивів громадсько-економічні організації на новий рівень розвитку методом кооперативної допомоги. Львівська газета «Новий час» з приводу 75 ліття життя д-ра К.Левицького писала: «Він один з перших у нас громадських діячів, що як слід розуміють вагу економічної організації в емансипаційних змаганнях нації».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1.Енциклопедія українознавства. – К., 1996. – т.4 – С.1268; 2.Гелей Т. Кость Левицький // Українські кооператори. Історичні нариси. Кн. 1.- Львів, 1999 – С.138; 3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – С.137; 4. Центральний державний історичний архів України у місті Львові.– Ф.363. (Левицький – Лукич В.).- Оп 1.-Спр.11 – Арк.2.; 5. Левицький К. Про шпихліри і крамниці. – Львів, 1893. – С.6; 6. Левицький К. Про сільські каси позичкові і щадниці. – Львів, 1894 – С.11, 13; 7. Левицький К. Про нові спілки господарські. – Львів, 1904. – С.3; 8. Гелей С. Народна торгівля – перше споживче товариство в Галичині. // Споживча кооперація України: Історичні та соціально-економічні аспекти. – К., 1996. –С.45; 9. Бородаєвський С. Історія кооперації. – Прага, 1925. – С.339; 10. Діячі кооперативного руху Галичини /1873-1939рр./: Бібліографічний покажчик. – Львів, 1995. – с.59; 11.Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – С.157; 12. Бородаєвський С. Історія кооперації. – Прага, 1925. –С. 336; 13. Коберський К. Буквар кооперації: Для вжитку самоосвітників, кооперативних курсів, вишколу хліборобської

.....
молоді. – Львів, 1939.- С.95; 14. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – С.158; 15. Щибоволок З., Кульчицька Р. З історії ошадної справи Західної України // Фінанси України. – 1997. - №7. – С.106; 16. Василик І. Кость Левицький в економічному житті Східної Галичини кінця XIX - початку XX ст. // Збірник наукових праць. Серія: Історія та географія. – Вип. 14-15. - Харків, 2003.- с.103

І.Ю. Козинець

РОЗВИТОК ОСВІТИ НА ВОЛИНІ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ П.СКОРОПАДСЬКОГО

Зміни в політичному житті України, зумовлені заміною демократичних принципів управління монархічними, що наступили після державного перевороту 29 квітня 1918 р., призвели до перегляду окремих програм у галузі освіти і культури. 30 квітня 1918 р. П.Скоропадський, уповноважуючи М.П. Василенка сформувати новий уряд, зажадав, щоб в основу його діяльності було покладено принцип національного відродження, але «без тих крайнощів, котрі, дратуючи населення, шкодили б нормальному розвитку національного життя і настроювали проти українства широкі кола інших національностей»¹.

Очолити Українську державу, гетьман П. Скоропадський вважав за необхідне всіляко підтримувати українську культуру, створити всі умови для того, щоб діти у школах навчалися рідною мовою, детально знали історію та географію України. Водночас П. Скоропадський був противником витіснення російської культури, оскільки вважав, що вона була спільним надбанням російського й українського народів, результатом їх віками об'єднаних зусиль².

Перед новоствореним Міністерством народної освіти постало важливе завдання створення єдиної системи навчальних закладів, яка забезпечувала б рівні можливості учнів для просування від найнижчих щаблів освіти до найвищих. Перші кроки у цьому напрямку були здійснені Тимчасовим урядом, який об'єднав у Міністерстві освіти деякі школи Св.Синоду: церковно-парафіяльні, двокласові і церковно-учительські. До того в Російській імперії початкові школи поділялись на земські, міністерські, церковно-приходські, нижчі початкові, вищі початкові з різним правовим статусом, що ускладнювало перехід учнів цих навчальних закладів до середніх шкіл, які, в свою чергу мали різні категорії й типи³.

За наполяганням Міністерства освіти гетьманський уряд прийняв закони: 1) про об'єднання до одного типу різнорідних початкових шкіл та збільшення державної допомоги цим школам⁴; 2) щодо скасування органів управління колишніми церковно-парафіяльними школами та остаточну передачу їхнього майна міським і земським шкільним управам⁵. Вживались заходи щодо об'єднання професійних шкіл при різних інституціях у відомстві Міністерства освіти⁶.

Плідна робота у галузі культурного будівництва значною мірою залежала від способу управління освітніми справами. За самодержавства керування освітою було максимально централізованим, для вирішення найдрібнішого питання потрібен був дозвіл адміністрації, все було направлене на те, щоб оберігати школу від усякої свіжої думки, проводити ідеї консервативної казенної педагогіки. За Центральної Ради законом від 14 січня 1918 року ліквідовувалися дирекції і інспекції народних шкіл і був створений інститут комісарів освіти та шкільні ради⁷.

Роль місцевих комісарів освіти полягала у здійсненні педагогічно-контролюючих функцій. Вони співпрацювали із різними громадськими організаціями і органами місцевого самоврядування. На чолі кожного повіту стояли повітові комісари, яких очолював губернський комісар освіти. На Волині цю посаду посів Михайло Костянтинівич Черкавський. Районними комісарами були: у Дубенському повіті – Пироженко Макар, Житомирському – Смірнов Іван, Ізяславському – Касьяненко Павло, Кременецькому – Олійниченко Микита, Луцькому – Ільченко Венедикт, Рівненському – Коваленко Іларіон⁸.

Сповнені прагненням національного відродження України і швидкого розвитку українізації, у своїй діяльності комісари освіти часто натикалися на рішучий опір з боку зросійщеної місцевої влади та органів самоврядування. Так М.К. Черкавський у зверненні до директора Департаменту нижчої освіти повідомляв, що на Волині майже неможливо щось зробити у справі українізації, оскільки губернська шкільна рада, на чолі якої стоїть голова губернської земської управи В.Е. Кандиба, не визнає ніякого комісара освіти. І якщо йому, як губернському комісару освіти, не буде надано права призначати вчителів вищих початкових шкіл, то справа українізації на Волині не реалізується⁹. Такі ж думки М.К. Черкавський висловив і на з'їзді комісарів освіти України, що відбувся 11-14 липня 1918 року¹⁰.

Однак прагнення комісарів освіти проводити рішучі дії щодо дерусифікації галузі викликали незадоволення міністра освіти М.П.Василенка, який був прихильником поступового впровадження